

J. Oskar Andersen 150 år 1866-2016¹

Af Christian de Fine Licht

J. Oskar Andersen underviste i mange år i kirkehistorie ved Københavns Universitet. Han anvendte som noget nyt den kildekritiske metode, han lærte hos historikeren Kristian Erslev. Hans bidrag til udforskningen af dansk reformationshistorie er mange. Desuden fuldførte han *Kirkeleksikon for Norden* og var blandt meget andet formand for Selskabet for Danmarks Kirkehistorie. Han var en indflydelsesrig kirkepolitiker og medlem af folketinget i mellemkrigstiden. Men i de fleste omtaler af J. Oskar Andersen dominerer hans nederlag i konkurrencen om det kirkehistoriske professorat i 1901. I denne jubilæumsartikel er det hensigten at vise, hvorledes hans livsværk på trods heraf blev omfattende og betydningsfuldt.

Johannes Oskar Andersen blev født for 150 år siden, den 15. maj 1866, som den midterste af fem søskende. Men da nummer to og fire døde som små, voksede han op med kun en storebror og en lillesøster. Fødestedet var en lejlighed på Gammel Kongevej 135 på Frederiksberg, og ret hurtigt flyttede familien 400 meter ud ad gaden og til højre, til en villa på Rathsacksvej 5. Her boede Oskar Andersen så resten af sit liv, bortset fra et år på Borchs Kollegium.

Hans far var advokat med titel af Justitsråd, temmelig velhavende og stammede fra lidt oppe i Nordsjælland, fra egnen langs nordsiden af Sjølsø, hvor en fætter til Oskar vedblev at drive landbrug. Hans mor var datter af en garvermester på Amager, og J. Oskar Andersen har selv samlet oplysninger fra kirkebøgerne om sine forældre, men fortæller i øvrigt intet om den videre slægt.²

Hans storebror var jurist, ansat i justitsvæsenet, udenlandske banker og centraladministrationen. Han blev i en ung alder departementschef i

1 Artiklen er et foredrag ved seminar om J. Oskar Andersen, arrangeret af Selskabet for Danmarks Kirkehistorie i København 14. november 2016. Mundtligheden i det sproglige udtryk er så vidt muligt bevaret, kun suppleret med kildehenvisninger.

2 Ole Andersen (1833-1905), født i Blovstrød. Anna Marie Petersen (1841-1908), født i Sundbyøster, Tårnby.

J. Oskar Andersen (1866-1959) i gang med studierne, siddende i hjemmet ved sit skrivebord. I perioden mellem de to verdenskrige var han en betydningsfuld kirkehistoriker og tillige engageret i konservativ politik som valgt rigsdagsmand. Foto: Det Kongelige Bibliotek.

Finansministeriet og statsgældsdirektør, gift med Sigrid fra Odense og af islandsk afstamning.³ Han blev ganske velhavende, af Søren Mørch omtalt som »en bjærgsom natur« og investerede en del i opdyrkelsen af den jyske hede i Ribe Amt. Da der ikke var nogen børn i ægteskabet, kunne han stifte et stort legat for ansatte i statsadministrationen.⁴

Oskar Andersens lillesøster forblev ugift, til hun døde omkring et år efter Oskar. De boede begge i barndomshjemmet, efter forældrenes død i 1905 og 1908 i hver sin rummelige lejlighed.⁵

Den unge Oskar Andersen blev konfirmeret af pastor Glahn, medens denne endnu var hjælpepræst ved Frederiksberg kirke – hvor han endte som sognepræst og Frederiksbergs første provst. Det samme efterår var Oskar Andersen begyndt i gymnasiet, og han blev i 1884 student fra Schneekloths skole, der dengang lå på Værnedamsvej, den

3 Peter Otto Albert Andersen (1862-1929). Sigridur Christine Johnsen (1870-1943).

4 Søren Mørch: *Det store bankkrak. Landmandsbankens sammenbrud 1922-1923*, København 1986, s. 304f. Fra 1917 var P.O.A. Andersen medlem af repræsentantskabet for Det danske Hedeselskab.

5 Olga Andersen (1870-1960). Iflg. Bygningsregistret er lejlighederne i 2016 hver på 175 kvadratmeter.

nuværende Prins Henriks skole. Som belønning var han derefter med sin far på vandretur i de norske fjelde i juli og rejste på egen hånd hjem med ophold i Kristiania.⁶

Han blev straks indskrevet på universitetet, hvor han i begyndelsen var i tvivl om sin studieretning. Det var imidlertid skøjteløb på kanalerne i Frederiksberg Have, der førte til et brækket ben og langt sygeleje og anledning til udvidet læsning, der i vinteren 1885 afgjorde sagen, og i 1890 var han cand. theol. med første karakter.⁷

Senere har Oskar Andersen selv bemærket, at han alligevel ikke rigtig passede ind i rammerne, fordi han sideløbende med teologien fulgte undervisning i historisk metode og kildekritik hos Kristian Erslev ved Det Filosofiske Fakultet. Det er naturligtvis værd at bemærke, at Erslev også er fra Frederiksberg, at han ligesom Oskar Andersen begyndte sin karriere med at interessere sig for numismatik, og at han forsvarede en doktordisputats om reformationens indførelse i Danmark og dens betydning for konge og lensmænd: Det er næsten, som at se en disposition for Oskar Andersens akademiske karriere – hos den 14 år ældre Kristian Erslev.⁸

På baggrund af disse interesser var det særligt den unge professor Frants Buhl, han lærte noget af ved Det Teologiske Fakultet, uden at Oskar Andersen dog kom til at interessere sig synderligt for Det Gamle Testamente. Men Buhl skrev også i en populær skriftserie, udgivet af den lidt ældre professor Fredrik Nielsen, hvem Oskar Andersen skulle komme til at have meget mere at gøre med. Teologisk knyttede han sig til den endnu ældre professor Henrik Scharling, hvis tilbøjelighed

6 Otto Valdemar Glahn (1847-1908), hjælpepræst 1876, kaldskapellan 1882, residerende kapellan 1889, sognepræst 1893, provst 1897. Glahns senere hustru var jævnaldrende med Oskar, men næppe på samme konfirmandhold. Menukort og andet fra rejsen i 1884 er bevaret i J. Oskar Andersens privatarkiv RA.

7 Interview med Oskar Andersen i Kristeligt Dagblad 2. juni 1951. Iflg. Gerda og P. G. Lindhardt: *Altning og ingenting*, Randbemærkninger 7, København 1966, s. 58 var det især Søren Kierkegaard, der blev læst på sygelejet.

8 Kristian Erslev (1852-1930), professor i historie 1883-1916, derefter rigsarkivar. Om Oskar Andersens studier hos Erslev, se Tine Reeh: *Kristendom, historie, demokrati. Hal Koch 1932-1945*, København 2012, s. 137ff. Det er også værd at bemærke, at J. Oskar Andersens tilknytning til den kildekritiske skole af historikere var så stærk, at den tilsyneladende overtrumfede hans konservatisme i forbindelse med den meget omtalte retssag i 1939 om bagvaskelse, subsidiært ærekrænkelser mellem den nationalt konservative historiker Vilhelm la Cour og Kristian Erslevs efterfølger som professor, den radikale Erik Arup. J. Oskar Andersen støttede med sin erklæring overraskende Arup, se Thyge Svenstrup: *Arup. En biografi om den radikale historiker Erik Arup, hans tid og miljø* København 2006, s. 623ff.

til at vakle mellem en praktisk og akademisk levevej Oskar Andersen muligvis kunne identificere sig med – i hvert fald lå han på linje med Scharlings afstandtagen fra både grundtvigianisme og Indre Mission.⁹

De første par år efter eksamen fortsatte han sine studier på den måde, det dengang blev forventet, at man gjorde, når man opnåede første karakter: Han var manuduktør, fik ophold på Borchs kollegium, og han skrev prisopgave – den handlede om Holger Rosenkrantz og indbragte ham en guldmedalje. Næste trin i det, man kunne kalde hans »forskeruddannelse« – den store studierejse – gennemførte han fra 1893 til 1894. Nu tog han så fat på at udvide sin prisopgave til en bog, der udkom i 1896.¹⁰

Kirke-Leksikon for Norden og professorkonkurrence

Det blev ikke til en doktordisputats, men bogen åbnede alligevel nogle døre for Oskar Andersen: Han blev en flittig boganmelder ved aviserne *Vort Land* og *Nationaltidende*. Og han blev medhjælper (*amanuensis*) for Fredrik Nielsen ved udgivelsen af *Kirke-Leksikon for Norden*. Begge dele sikrede ham beskedne indtægter, og da hans velhavende far støttede hans akademiske ambitioner, så det ikke helt skidt ud for ham.¹¹

I året 1900 var første bind af kirkeleksikonet, dvs. bogstaverne A-E, omsider fuldendt, og snart sagt alle, der var noget i dansk teologi på den tid, havde bidraget. Dogmatikprofessor Peder Madsen skrev de vigtigste artikler om tro og teologi, Fredrik Nielsen tog sig selv af de store konfessions- og kirkehistoriske emner. Det er sandsynligt, at Oskar Andersen udførte en meget stor del af arbejdet med indsamling og korrekturlæsning af bidragene, og det står i hvert fald fast, at han skrev om de bibelske stikord i den første halvdel af dette første bind.¹²

9 Frants Buhl (1850-1932), professor i København 1882-90, derefter i Leipzig. Fredrik Nielsen (1846-1907), professor i kirkehistorie 1877-1900, derefter biskop i Ålborg og Århus. Henrik Scharling (1836-1920), professor i etik og religionsfilosofi 1870-1916.

10 J. Oskar Andersen: *Holger Rosenkrantz den Lærde. En biografisk Skildring med Bidrag til Belysning af danske Kirke- og Studieforhold i det syttende Aarhundredes første Halvdel*, København 1896.

11 Michael Neiiendam: In memoriam J. Oskar Andersen, *Kirkehistoriske Samlinger*, 7. Rk. Bd. 4 (1960) s. 1-11. Citat s. 1: »hjemmets soliditet gav ham et økonomisk ryg-stød, så længe han havde dette behov«.

12 P. G. Lindhardt skriver i *Fem Aalborg-Bisper*, Aalborg 1954, s. 123, at Fredrik Nielsen med dette leksikon ønskede »at redde den næste slægt i menigheden fra rationalismen«. Fredrik Nielsen var ordstyrer på det bevægede Bethesda-møde 15. oktober 1896, hvor Indre Missions formand, pastor Vilhelm Beck, forlangte, at de teologiske professorer, ligesom en fisker på Skagen, skulle falde på knæ for Guds ord. Angrebet var særligt rettet mod professor P. Madsen, som Fr. Nielsen efterfølgende insisterede

Hvilke kriterier de øvrige artikler er blevet fordelt efter, er det ikke til at få overblik over, for som enhver, der har prøvet at redigere et værk med flere bidragydere, vil vide, så går det sjældent som planlagt – og det er nærliggende at antage, at Oskar Andersen som Fredrik Nielsens højre hånd har måttet overtage mange forskellige opgaver. Men to områder fremstår dog klart som Oskar Andersens ansvar: personer fra den ældre danske historie samt kunst, arkitektur og kirkeudsmykning.¹³

Oskar Andersen endte som bekendt med helt at overtage udgivelsen af dette leksikon. Det gik langsomt, og til sidst gik projektet også nærmest i stå: Der forløb 18 år mellem bind III og IV – og færdiggørelsen er der grund til at takke både Helge Haar og Michael Neiiendam for. Ikke desto mindre er det et enestående værk, der vedblivende er en guldgrube af oplysninger om stort og småt.¹⁴

Det var så også i året 1900, at biskop Schousboe i Ålborg døde den 26. februar, og Fredrik Nielsen allerede 16. marts blev udnævnt til at overtage bispestolen, fra 1905 den dobbelt så godt aflønnede i Århus.¹⁵ Den ledige stilling ved universitetet endte med at skulle besættes efter konkurrence, til hvilken meldte sig Valdemar Ammundsen og Frederik Torm, foruden J. Oskar Andersen. Forløbet af konkurrencen og udnævnelsen af Ammundsen til professor i kirkehistorie beskrives nøjere i en artikel af Erik Nørr.

Men J. Oskar Andersen følte sig svigtet og forbigået. Og det kom til at betyde, at han resten af livet var meget nøjeregnende med ydre anerkendelser, udtryk for taknemlighed og almindelig ros og berømmelse. Når han f.eks., som det jo har været skik og brug indtil de seneste år, havde udsendt personligt dedikerede særtryk af en artikel, han havde skrevet, så ventede han ikke meget mere end en uges tid, før han sendte rykkere til dem, der ikke straks havde takket ham.¹⁶

Og ganske vist fik han kort efter Ammundsens udnævnelse *jus docendi* og allerede fra 1903 ansættelse som en slags undervisningsas-

på, skulle skrive de artikler, der kunne afføde mest kritik. Fra begyndelsen var der 80 medarbejdere, deraf 25 fra de andre nordiske lande.

13 Iflg. Gerda og P. G. Lindhardt: *op.cit.*, s. 58 var Oskar Andersen »den egentlige kraft i arbejdet«.

14 Se bl.a. forordene til bind III og IV, 1911 og 1929. De er skrevet ved afslutningen af de pågældende bind, der alle blev udgivet i hæfter á 48 sider med 96 spalter.

15 Iflg. P. G. Lindhardt 1954: *op.cit.*, s. 126f og 150f havde Frederik Nielsen håbet på bispestillinger i Lolland-Falsters stift og på Fyn, siden som Rørdams efterfølger i Sjællands stift. Det lykkedes heller ikke for Fredrik Nielsen, trods direkte henvendelser til J. C. Christensen, at få lønforhøjelse i Ålborg.

16 Iflg. Gerda og P. G. Lindhardt: *op.cit.*, s. 64 noterede han endnu på sin 90 årsdag, hvem der *ikke* var hilsen fra.

sistent i kirkehistorie, men når han selv skal beskrive sit ansættelsesforløb, så lægger han meget større vægt på detaljer, som »kongelig udnævnelse«, »medlem af fakultetet« og overgang fra at være professor *extraordinarius* til *ordinarius*.¹⁷

Underviser og eksaminator

Måske er det karakterskifte, som udfaldet af professorskonkurrencen ser ud til at have betydet, også medvirkende til, at J. Oskar Andersen påtager sig rigeligt mange hverv i bestyrelser og foreninger, ja, ender med at gå ind i politik og blive medlem af folketinget. Det kan alt sammen ses som en rastløs virketrang, der skal skaffe ham så megen anerkendelse som muligt – en slags gendrivelse af fakultetets dom over ham i 1901: »Duer ikke, væk«.

Ovenpå sådan en besked er det almindeligt, at man ovenikøbet bliver belært om, »at man ikke må være bitter« – det er sejrherrens ekstra nedladende spark til den, der allerede ligger ned. Det rettede Oskar Andersen sig heldigvis ikke efter – tværtimod sad bitterheden i ham, resten af livet og fik ham til at yde en ekstraordinær indsats på så mange forskellige områder ud fra devisen: »Jeg skal vise dem«.

Som underviser på universitetet og taler i bl.a. Ny theologisk Forening anvendte Oskar Andersen de nyeste tekniske hjælpemidler: Han viste mange lysbilleder. Vigtigere var det dog, at han flittigt brugte øvelsesformen, hvor studerende fik lov at prøve kræfter med skriftlige opgaver, der kunne blive fremlagt ved eksamen og indgå i den endelige karakter i kirkehistorie. Det var især ad denne vej, J. Oskar Andersen lærte fra sig af den kildekritik, han selv arbejdede med.

Foruden i det allerede nævnte kirkeleksikon kom J. Oskar Andersen også til at lægge et stort arbejde i udgivelsen og redaktionen af *Teologisk Tidsskrift* og i styrelsen for Selskabet for Danmarks Kirkehistorie. Det er bl.a. Oskar Andersens fortjeneste, at udgivelsen af *Kirkehistoriske Samlinger* blev genoptaget i 1933 med Bjørn Kornerup som redaktør efter en pause 1914-1932.¹⁸ Hans egen videre forskning i kirkehistorie omtales i artikel af Tine Reeh, men et par glimt af Oskar Andersens virke på universitetet vil jeg lige nævne.

17 Iflg. Michael Neiiendam: *op.cit.* s. 5 blev den sidste udnævnelse (og dermed oprettelse af to lærestole i kirkehistorie) i 1920 muliggjort af ham selv i hans egenskab af folketingsmand.

18 *Teologisk Tidsskrift* redigeredes 1899-1937 sammen med Frederik Torm og i de første år tillige C. E. Fløystrup. J. Oskar Andersen var medlem af styrelsen for Selskabet for Danmarks Kirkehistorie 1905 og formand fra 1913. Se bl.a. Christian Larsen: *Registre til Kirkehistoriske Samlinger 1849-2006*, s. 11f.

Hans forelæsningsform var, mildt sagt, energisk – han kom som regel for sent, fortsatte over tid og talte med masser af indskud, aktuelle hentydninger og bemærkninger, ofte indledt med »om jeg så må sige« eller lignende. Han talte, ville man sige i dag, som et maskingevær, og det var også tilfældet ved mundtlig eksamen. Her klarede kandidaten sig som regel bedst, hvis han lod Oskar Andersen snakke, sådan som det også gik ved senere professor P.G. Lindhardts eksamen.¹⁹

Af de mange anekdoter om Oskar Andersen skal jeg endnu blot gengive enkelte, der også handler om eksamen: Han kunne spørge eksaminanden, om han vidste, hvad Melanchtons fader var? Svaret er, at han var smed, hvortil Oskar Andersen tilføjede, at selv blev Melanchton en smed i åndens rige. Straks efter spurgte han så, nærmest i forbifarten: Véd De, hvad min ærede kollega, professor Geismars fader var? Ja, han var jo altså væver, ejer af Geismars Væverier – og det gav sig selv, hvad Oskar Andersen så mente, at professor Geismar var i åndens rige. Systematisk teologi var i alle tilfælde »ætervaderi«.²⁰

Endnu i 80-års alderen kunne Oskar Andersen lufte disse yndlings-aversioner – det skete f.eks., da han i 1946 skulle modtage æresdoktorgraden ved Det Teologiske Fakultet i Aarhus, ikke mindst som en tak, fordi han helhjertet og aktivt i rigsdagen havde støttet oprettelsen af et universitet i Jylland. Det blev fakultetets yngstemand, Johannes Sløk, der skulle afhente professoren på banegården og vise ham rundt i de nye lokaler, hvor han fik øje på en særlig bogsamling, læste titlerne og mumlede: »Søren Kierkegaard! Den idiot!« – hvilket han dog straks efter undskyldte over for Sløk. Hvad Oskar Andersen har imod Kierkegaard, vil blive uddybet om et øjeblik.²¹

19 P. G. Lindhardt: *...sådan set*, København 1981, s. 36. Efter selv at have været censor ved kandidateksamen i henvend 20 år kan jeg tilføje, at det også i vore dage ser ud til at være en fornuftig strategi at lade eksaminator selv tale og derved få indtryk af, at eksaminationen egentlig var en klog samtale.

20 Michael Neeiendam: *op.cit.* s. 3: »et i hans mund karakteristisk udtryk og vist skabt af ham selv«. Særligt anvendt om systematikere, se N. H. Søb: *Dansk teologi siden 1900* Kirkehistoriske Studier 2. række nr. 21, København 1965, s. 101. Desuden anvendt af J. Oskar Andersen i polemik mod Retsforbundets pacifisme, *Kristeligt Dagblad* 10. april 1924. Ligeledes anvendt af en af professorens studenter og senere partifælle i folketinget Kristen Amby (1894-1961) i *Den handlende Tro. Røster fra det unge Danmark* s. 11: »Romantikens Tilbøjelighed til Ætervaderi«. Dette skrift udkom i 1920, samme år Amby blev cand.theol. Se Christian Egander Skov: *Konservatisme i Mellemkrigstiden* Århus 2016, s. 50.

21 Johannes Sløk: Min første periode ved Det teologiske Fakultet 1944-1967 i Viggo Mortensen og Jørgen Stenbæk (red.): *Teologi i Århus 1942-1992*, Århus 1992.

Kritikere og elever

Det var ikke alle, der syntes om hans bramfrie facon. Således bl.a. den kendte katolske præst Peter Schindler, der i sine erindringer skrev om Oskar Andersens måde at forelæse på »saa uopbyggeligt og saa sarkastisk, at vi Studenter, som vidste, at han aldrig holdt en Prædiken, spurgte hverandre, om han nogensinde havde bedt en Bøn?«²²

Vilhelm Dickmeiss forargedes også som ung og bedrevidende stud. theol. over Oskar Andersens facon, men det

var dog kun til at begynde med, jeg standsede ved disse udenværker. Snart interesserede Andersen mig og det endda overmåde meget. Jeg glædede mig over hans forankring i gammeldags kristendom. ... Oskar Andersen gav mig et kirkesyn, jeg aldrig siden kom fra. ... Hvad jeg ikke brød mig om, var hans letkøbte vittigheder om kirkens »store« skikkelser, værre endnu hans ubeherskede latterliggørelse af tidligere og nuværende universitetskolleger som Vald. Ammundsen og E. Geismar. Men format havde manden, og jeg skylder ham min aldrig forsvundne interesse for kirkehistorie.²³

Jeg vil opholde mig lidt mere ved Vilhelm Dickmeiss' indtryk af Oskar Andersen, da de er langt mere nuancerede end de fleste. Dickmeiss bestemte sig i begyndelsen af 1928 til at skrive speciale om »Danmarks kirkehistorie 1813-54 med særligt henblik på Søren Kierkegaard«, hvilket fik Oskar Andersen til at tage gnavent imod ham. »Han kunne nemlig ikke lide Søren Kierkegaard«, skriver Dickmeiss, »om hvem han ganske enkelt mente, at han havde skadet kristendommens sag i Danmark mere, end han havde gavnet den«.²⁴

Der skete så det ulykkelige, at Dickmeiss overanstrengte sig med Kierkegaard og blev indlagt, først i Dianalund, siden på Kommunehospitalets 6. afdeling og endelig i 1933 på Oringe. Her fik han heldig-

22 Peter Schindler (1892-1967), student fra Schneekloths Skole 1909, stud. theol. 1909-1913. Peter Schindler: *Vejen til Rom. Livserindringer*, København 1959, s. 79. Iflg. Gerda og P. G. Lindhardt: *op.cit.*, s. 56, så prædikede Oskar Andersen dog en sjælden gang, men det var »temmelig græsseligt – et exegetisk pindehuggeri for at bevise at »Bibelen har alligevel ret«...«. Og Michael Neiiendam: *op.cit.* s. 11 pointerer, at »om hans personligt kristelige fodfæste var ingen i tvivl, som virkelig kendte ham«.

23 Vilhelm Dickmeiss (1907-2006): *Ondt Vejr og godt Vejr. Erindringer*, København 1985, s. 60. Om Grundtvig er J. Oskar Andersen citeret for at sige »Ja, mine Herrer, naar det drejede sig om klare Tanker, var Grundtvig, om jeg saa maa sige, komplet forvirret«, Tine Reeh: *op.cit.* s. 387, note 781.

24 Vilhelm Dickmeiss: *op.cit.* s. 67f.

vis den rette støtte af overlægen Hjalmar Helweg, der samme år udgav bogen *Søren Kierkegaard. En psykiatrisk-psykologisk studie* – som de kunne diskutere ved stuegangen. Efter endnu et par år er Dickmeiss rask nok til at opsøge Oskar Andersen på universitetet:

»Kom i morgen,« svarede han, »jeg har ikke tid nu«. Jeg svarede ham, at jeg desværre ikke kunne komme i morgen, da jeg ikke boede her i byen. »Bor De ikke her i byen? Hvor bor De så?« Jeg svarede, at jeg for tiden var patient på Oringe ved Vordingborg. Han stirrede på mig. I det samme kom den anden professor i kirkehistorie Jens Nørregaard op ad trappen nede fra stueetagen. »Nørregaard,« nærmest råbte Oskar Andersen, »her skal De se en mand, som er blevet idiot af at læse Kierkegaard. Han er på Oringe!« Nørregaard så så forlegen ud, som det vist er muligt ... og Oskar Andersen skraldgrinede af sin egen glimrende vittighed. ... hos den mand kunne jeg aldrig tage eksamen ... med den form for eksamination, som var ejendommelig for Oskar Andersen, nemlig en eksamination som sigtede mere på at muntre tilhørerne end på at høre eksaminanden.²⁵

Der var andre, der ligesom P.G. Lindhardt og Vilhelm Dickmeiss blev grebet af faget kirkehistorie hos Oskar Andersen og i et eller andet omfang lærte at leve med hans særheder. »Oskar Andersen var den, der gav mig mod til at gaa rigtigt i gang med præstehistorien« skriver Paul Nedergaard – og der er kritikere, der mener, at det skulle han have ladet være med. Ikke desto mindre er Nedergaards *Dansk Præste- og Sognehistorie* en kæmpe indsats og et nyttigt arbejdsredskab i dansk kirkehistorie. Og nævnes skal i denne forbindelse naturligvis også de »rigtige« kirkehistorikere, der foruden P.G. Lindhardt tør kaldes for Oskar Andersens elever: Michael Neiiendam, Bjørn Kornerup og Helge Haar. Sidstnævntes tekster til kirkehistorisk undervisning anvendes endnu i vore dage meget flittigt.²⁶

25 Vilhelm Dickmeiss: *op.cit.* s. 111.

26 Paul Nedergaard (1895-1970): *Minder om mange Mennesker. Trykt som Manuskript*, København 1963, s. 27. Om Michael Neiiendam (1895-1962) se Christian de Fine Licht: »Kære Hr. Professor! 11 breve fra Michael Neiiendam til J. Oskar Andersen 1920-22«, *Kirkehistoriske Samlinger* 1994, s. 185-219. Helge Haar og Jens Nørregaard: *Kirkehistoriske Læsestykker. 1. Oldtid og Middelalder* 1915. 2. *Nyere og nyeste Tid* 1916. 3. *Norden* 1917. Alle i talrige senere udgaver.

Kolleger og studierejser

Efter professorkonkurrencen 1900-01 var der ikke megen kontakt mellem Oskar Andersen og Fredrik Nielsen, hvilket vel er forståeligt nok. Og forholdet til Valdemar Ammundsen var i flere henseender præget af konkurrence rent fagligt, for de var jo f.eks. på hver sin side i retssagen mod Arboe Rasmussen ved Højesteret i 1916, hvor Ammundsen støttede forsvaret og Oskar Andersen anklageren.²⁷

Også i forbindelse med fuldendelsen af Fredrik Nielsens kirkeleksikon kan man se eksempler på deres indbyrdes konkurrence. Men under alt dette vedblev de at være i konvent sammen – indtil Ammundsen i 1923 flyttede til bispegården i Haderslev – og de havde også i vidt omfang de samme venner.²⁸

Derfor faldt det heller ikke J. Oskar Andersen ind, at han skulle være biskop som både Nielsen og Ammundsen blev det. Han havde nok fulgt nogle pastoralteologiske kurser, men ikke i homiletik, for det

27 *Højesteretsdommen i Arboe Rasmussen-Sagen med Bilag. Udgivet paa Foranledning af Kirkeministeriet*, København 1916, Valdemar Ammundsen s. 246-255, J. Oskar Andersen s. 287-302, Ammundsen s. 307-308 og Andersen s. 312. Selv om Ammundsen (s. 246) udtrykkelig ønsker fremhævet, at det er »et kirkehistorisk Responsum i Anledning af Landemodedommen, jeg har villet afgive, ikke et Defensionsindlæg« er J. Oskar Andersen (s. 287) »Afhandling af 12. April 1916« stik modsat en afvisning af »Wormserprincippet«, som det anvendes af Ammundsen. Altså en gentagelse af diskussionen Valdemar Ammundsen: *Den unge Luther. Studier over hans Theologi*, Fri Forskning og positiv Kristendom, København 1907 og J. Oskar Andersen anmeldelse af samme i *Teologisk Tidsskrift* Ny Rk. 9. Bd. 1907-08, s. 338-349. Se også nedenfor vedr. særtryk fra *Kirke-Leksikon for Norden*. Striden kunne i øvrigt let være fortsat med erklæringer og moderklæringer, hvilket højesteretssagfører Otto Liebe anfører i sit afsluttende indlæg (Defensors Duplik, s. 143): »Jeg tror, at end ikke min ærede Kollega vil betvivle, at det havde været den letteste Sag for mig at faa en Erklæring, der var mindst dobbelt saa lang som denne. Nu syntes jeg imidlertid, vi maatte høre op og blive færdige; det kniber med at blive færdig i Dag, men skulde vi blive ved paa den Maade, vilde vi ikke blive færdige til Pinse, ja knapt nok til Jul«.

28 Det er næppe helt tilfældigt, at Oskar Andersen bidrag til *Kirke-Leksikon for Norden*, efter han har overtaget udgivelsen fra Fredrik Nielsen, i flere tilfælde lægger sig tæt op ad Valdemar Ammundsens artikler: F.eks. har Ammundsen skrevet 10 spalter om reformationen, Oskar Andersen 12 spalter om reformationen i Danmark, Ammundsen 5 spalter om stikordet »Præst« og Oskar Andersen 7-8 spalter om »Præsteed, Præstefrihed, Præstegaard, Præstekaldelse, Præstepenge, Præsteuddannelse«. Michael Neiiendam: *op.cit.* s. 4 omtaler artiklerne om reformationen i Danmark og om superintendenter som »fremragende ... af varig historisk værdi«. P. G. Lindhardt: *Fra det lærde konvent. Seks breve om præster og præsteuddannelse, Kirkehistoriske Samlinger* 1988, s. 179-194.

var helt fra de unge år hans beslutning, at han ikke ville være en del af gejstligheden. Han ville være lægmandskristen.²⁹

Regin Prenter har ganske skarpt karakteriseret Oskar Andersens teologi således: »Enhver Elev vil huske hans Gennemgang af Augustin og af Orthodoxien, hvor en forenklet, lidt indremissionsk Lægmandsdogmatik, hvis Grundsætning var: 'Man maa kunne sige: Du skal omvende dig!', benyttedes til at lukke Udsigten til Kristendommens højeste Tinder i Læren om den trælbundne Vilje«. ³⁰

Oskar Andersen sørgede også for i mange sammenhænge at komme til at repræsentere lægmænd i kirkelige forsamlinger. Denne overbevisning kombineret med hans udtalt ærekære ambitioner og ønsket om indflydelse på kirkens styrelse kunne i dansk folkekirkelig sammenhæng kun pege ham i retning af aktiv rigsdagspolitik.

Periodens vigtigste kirkepolitiker, J.C. Christensen, samarbejdede han med i forhandlingerne om kirkelovene af 1922. Han traf ham, engang han en sommer var på vandretur fra Tim til Hee for at se kirken dér. På vejen stod J.C. og røg pibe. »Hvad vil De?« spurgte han, og da J. Oskar Andersen sagde, at han ønskede at se kirken, så fortsatte han: »Så kom bagefter hen og spis hos mig. Vi har Familiefest«, forklarede han. J.C. Christensens søn var blevet gift med en datter af ingeniør Hoffmann, og brudeparret skulle nu præsenteres for familien i Jylland ved en fest i forsamlingshuset. Her fik Oskar fru Maren Christensen til bords og fik i det hele et storartet indtryk af disse vestjyske mennesker, der viste ham så stor tillid, uden at kende noget videre til ham.³¹

Det kan naturligvis ikke være anderledes, end at Oskar Andersens indtryk af verden uden for Frederiksberg er blevet til på den måde, at han som turist og på studierejser bogstavelig talt har vandret omkring i

29 Bent A. Koch: Professor J. Oskar Andersen fylder 90 og siger sin mening, *Kristeligt Dagblad*, 15. maj 1956.

30 Regin Prenter: Professor J. Oskar Andersen fylder 70, *Studenterkredsen*, 3. årg. (1936) nr. 9, s. 3f. Lidt udførligere, men i samme retning skriver N. H. Søb: *op.cit.*, s. 100.

31 Se nærmere nedenfor og J. Oskar Andersen: *Kirkelovene og deres Forhistorie. Fortroelig Pjece*. August 1922. Det er Michael Neiendams vurdering *op.cit.* s. 8, at det »blev professorens største politiske oplevelse«. Mødet på landevejen til Hee er gengivet i et interview til »Venstrebladens Kirkeside« i maj 1936, i J. Oskar Andersens arkiv. Det er muligt, at placeringen til højbords har været udtryk for J.C. Christensens politiske ønske om at bane vejen for et samarbejde om kirkelovene! Men J.C. Christensens hustru hed som bekendt Karen, så der *kan* være tale om en hørefejl – der er dog snarere tale om J.C.s svigerdatter Maren, f. Laursen, gift med sønnen Mads Christian, f. 1886. I så fald må anledningen til sammenkomsten være bryllup for den anden søn Peder, f. 1881. Det er ikke omtalt i *J. C. Christensen. Dagbøger 1900-09*, udgivet og kommenteret af Peter Ramskov Andersen og Poul Duedahl, København 2006.

det meste af Danmark og tillige besøgt mange europæiske lande. Efter dannelsesrejsen 1893-94 var han i 1901 blandt de forholdsvis få danske deltagere i den evangelisk-lutherske konference i Lund i 1901³² og også i 1902 på en længere studierejse til bl.a. Dalmatien og Tunis – men hvad der lå hans hjerte nærmest, fremgår utvivlsomt af bestemmelserne i hans legat for præsters studierejser: De skal gå til Norden, England og Skotland. Han er næppe i synderlig grad kommet nærmere ind på livet af menneskene, hvor han kom frem – bortset fra den nævnte episode hjemme hos J.C. Christensen – men har tværtimod bevaret f.eks. »snap shots« fra de glade dage sammen med nogle amerikanske frøkener på besøg i Venedig i 1902.

I den forbindelse skal det bemærkes, at Oskar Andersen, i hvert fald ved en enkelt lejlighed, har været tæt på at blive forlovet: Det var i foråret 1905, at den 38-årige universitetslærer følte sig »draget« af en ung kvinde, men beklageligvis dukker der så en ung mand op hos ham, der præsenterer sig som hendes tidligere kæreste, der nu er blevet forlovet med hende igen. Han »gjorde Indtryk af at være et godt Menneske, og elskværdig i Ordets rette Forstand«, skriver Oskar Andersen til sin gamle ven Hans Koch, og fortsætter: »Naturligvis, der er jo noget vemodigt i dette, at se sig selv underkendt for en saadan ung Fløs, men, naar Folk er blevet saa gamle Idioter, at de vil spille unge med de unge, maa man jo finde sig deri«.³³

Hjem og konvent

Det var senere samme måned, at Oskar Andersens far døde, og da også hans mor dør, blot tre et halvt år senere, bliver det til, at lillesøster Olga holder hus for ham. Hun var ofte hans ledsager ved officielle middags-selskaber og andre sammenkomster. Om sommeren boede de som regel sammen på et badhotel og gik gerne lange ture. Der var naturligvis kun brug for køkkenet i den ene af deres lejligheder, og da der ikke var varmet op i det andet køkken, var det meget symbolsk dér, Oskar, på nogle til formålet anbragte hylder, havde sine bøger om Island og Grønland.

I det hele taget var hans lejlighed fyldt af bøger – de fleste af dem udgør grundstammen i biblioteket på Afdeling for Kirkehistorie, Københavns Universitet. Der var bogreoler langs alle vægge, rundt om store lænestole, og da Oskar Andersen også var meget interesseret i

32 Lars Österlin: »Lutherdomens möte i Lund 1901«, *Nordisk lutherdom över gränserna. De nordiska kyrkorna i 1900-talets konfessionella samarbete*, 1972 s. 39. J. Oskar Andersen rejste til Lund sammen med en gruppe damer fra Roskilde Adelige Jomfrukloster.

33 Brev af 2. maj 1905 i Hans Kochs privatarkiv RA.

kunst, så måtte malerierne hænge på dørene. I nogle tilfælde på begge sider af dørene.³⁴

Oskar Andersen var altså, som sine søskende, barnløs, men gik desto mere op i at være gudfar for Hans Kochs datter, Margrethe, og Michael Neiiendams søn, Henrik. De blev begge fulgt tæt og kærligt igennem alle årene. Han og Olga havde også en hel skuffe fuld af de gule silkebånd, der dengang lå omkring cigarerne i en cigarkasse – så kunne de jo give dem til små piger, der måske ringede på og spurgte efter gule silkebånd. Mængden af bånd i dødsboet tydede på, at der sjældent eller aldrig var små piger, der vovede at ringe på, har P.G. Lindhardt fortalt. Oskar Andersen blev, trods svagelighed og gangbesvær, som nævnt boende i villaen på Rathsacksvej til sin død.³⁵

J. Oskar Andersen var med i det, der vistnok også af dem selv blev kaldt »det lærde konvent«, og som stort set er det samme, som bl.a. Elith Olesen har kaldt »den fjerde retning«: Man samledes mindst en gang om måneden til foredrag af medlemmerne, diskussion og anstændig spisning med fruer. Igennem 1920'erne var det nærmest i denne kreds, at udviklingen i dansk kirkeliv blev bestemt, hvorfor det også var meget passende, at det var disse konventsbrødre, der udgav og skrev i årbogen *Dansk Kirkeliv medens Tiderne skifter*.³⁶

Konventet eller »retningen« er omtalt mange steder, i erindringslitteraturen som regel ganske kortfattet. Et enkelt møde, hvor Hans Koch den 12. maj 1924 talte om *En Krise paa Missionsmarken* og sammenlignede forholdene i Oldkirkens Alexandria og nutidens Indien, er udførligt omtalt af Hal Koch i et brev til J. Oskar Andersen i 1937.³⁷

34 Regin Prenter: *op.cit.*, s. 3-4: »I sit Hjem var han den elskværdigste og fornøjeligste Vært for sine Studenter. Jeg erindrer ham gaa rundt og skænke Vin for de Herrer Studenter, som sad i dybe Lænestole«. »Erindring om billeder på dørene« af Bent A. Koch fra interview til *Kristeligt Dagblad op.cit.* 1956.

35 De gule silkebånd er andenhånds erindring af Karen Horsens. Oskar Andersen omtales af Bodil Koch i 1957 ved Bjørn Kornerups begravelse som blind og med rystende understel, Tine Reeh: *op.cit.* s. 142 note 303. Bo Bramsen: *Geheime etatsrådindens Hjem. Barndom- og Ungdomserindringer 1912-37*, København 1992, s. 235f fortæller om et privatdrevet plejehjem på Rathsacksvej, hvor lederen i 1959 blev anklaget og dømt for at vanrøgte og bestjæle beboerne. Det kunne også være gået ud over J. Oskar Andersen.

36 Elith Olesen: Den fjerde retning – hvad mon det er for en indretning? *Kirkehistoriske Samlinger* 1996, s. 171-205. *Dansk Kirkeliv medens Tiderne Skifter* udkom første gang til advent 1924, redigeret af Johs. Nordentoft, på Gads forlag og med Haderslev Domkirke på forsiden. Provst Axel Bjerre har anbefalet bogen som »baaret af Kristentro og høj Kultur«.

37 Christian de Fine Licht: Venskab, bitterhed og kirkehistorie. Hal Kochs forhold til J. Oskar Andersen, *Fønix*, 23. årg. (1999) s. 234-248. Hal Koch omtaler i et brev til K.E.

Men ud over møder, middage og årbogen *Dansk Kirkeliv*, så var det også fra »den fjerde retning«, folkekirkens ledere op igennem 1920'erne hentede repræsentanter til økumeniske konferencer. Det var således på denne baggrund, at J. Oskar Andersen kom med på rejser til Faith and Order-konferencerne i Lausanne 1927 og Edinburgh 1937.³⁸

Kirkepolitikker og folketingsmand

Oskar Andersens politiske engagement begyndte, efter hvad han selv har fortalt ved flere lejligheder, med Arboe Rasmussen-sagen. Han var som nævnt stærkt engageret på anklagerens side, men han nøjedes ikke med at afgive erklæringer til sagens bilag, for udgivelsen af kirkeleksikonet gav ham flere muligheder for at argumentere for sit kirkesyn: Det var bl.a. Oskar Andersens mening, at biskopperne havde en særlig ret til at agere i sager om rettroenhed, og han ville gerne have sine argumenter frem. Men beklageligvis var artiklen om biskopper jo allerede skrevet af J.P. Bang og trykt i første bind, hvor den fylder beskedne tre spalter. Nu ved tiden for sagen mod Arboe Rasmussen var man nået meget længere i alfabetet – til gengæld var det Oskar Andersen, der bestemte, hvor meget artiklerne måtte fylde, så han fandt anledning til at markere sit standpunkt, ved at skrive ikke mindre end 22 spalter om stikordet *superintendenter*.³⁹

Efter Højesterets dom 9. maj 1916 bidrog Oskar Andersen også til

Løgstrup 19. maj 1935 »Oskar – det Svin«, se K. E. Løgstrup og Hal Koch. *Venskab og strid* (1. udgave: Kære Hal, Kære Koste, 1992) 2010, elektronisk udgave 2015, brev nr. 5.

38 J. Oskar Andersen deltog i det forberedende økumeniske møde i Fredericia 15. marts 1932 og repræsenterede fra 1939 Faith and Order-bevægelsen i det nydannede Økumeniske Fællesråd i Danmark. Se Erik Jørgensen: Det økumeniske Fællesråd – dets historiske og organisatoriske udvikling 1939-1985, *På enhedens vej. Bidrag til den økumeniske bevægelses historie i Danmark i det 20. århundrede*, Økumeniske Studier 2, 1989, s. 105-155. Det er muligvis ikke uden betydning, at Erik Jørgensen (s. 109) understreger, at Oskar Andersens »evige rival« Valdemar Ammundsen kun interesserede sig for den parallelle Life and Work-bevægelse.

39 Om Arboe Rasmussen-sagen se senest Kristine Garde: *To læresager i Folkekirken* København 2006, s. 19-124. »Superintendenter« *Kirke-Leksikon for Norden* Bd. IV, s. 401-412. Også udgivet som særtryk og som sådan inddraget i højesteretssagen mod Arboe Rasmussen. Anklageren, højesteretssagfører Asmussen siger i sit foredrag: »Jeg henviser til det Særtryk, som de høje Dommere er i Besiddelse af, af Professor Oskar Andersens Afhandling i »Kirke-Leksikon for Norden« om Superintendentembedet i den evangelisk-lutherske Kirke. Denne lille Bog skal jeg naturligvis ikke gennemgaa, men kun nævne nogle enkelte Ting«. Højesteretsdommen, *op.cit.*, s. 56. Ganske pudsigt bliver det, når Asmussen (s. 57) understreger, at »Denne Afhandling af Professor Oskar Andersen er skrevet ganske uafhængig af denne Sag, det er jo et Afsnit af et Leksikon«.

det udvalg om forholdet mellem stat og kirke, som Kirkeligt Landsforbund af 1911 nedsatte, og hans kirkepolitiske arbejde fortsatte i de kirkelige udvalg i 1921 (hvor han særligt gjorde en indsats for udformningen af den lov om bispevalg, der blev vedtaget i 1922) og fra 1928 frem til grundlovsforslaget i 1939.⁴⁰

At J. Oskar Andersen også kom i folketinget var både tilfældigt og alligevel ikke. Frederiksbergs folketingsmand hed siden 1898 H.O.G. Ellinger, men han stillede ikke op til valget i 1918 og blev i stedet som stedfortræder medlem af landstinget 1921-1932. Han havde naturligvis en vis indflydelse på, hvem det nye konservative folkeparti i stedet skulle opstille på Frederiksberg – at han kendte Oskar Andersen fra sin tid som lærer ved Schneekloths skole 1879-1882, er måske ikke afgørende, men at han gerne så en akademiker opstillet på partilisten fra Frederiksberg, er en rimelig antagelse.⁴¹

Folketingsvalget i 1918 var det første efter vedtagelsen af grundloven i 1915 og dermed med deltagelse af kvinder og fordeling af mandater efter forholdstal. Begge dele gjorde resultatet vanskeligere at forudsige end sædvanligt – dertil kom, at det gamle »Højre« var blevet til *Det konservative Folkeparti* og straks var gerådet i strid om, hvorvidt partiet skulle repræsentere storindustrien eller middelstanden. I København splittedes sidstnævnte i uenighed mellem håndværkernes organisation og de detailhandlendes repræsentanter, så de handlende opstillede deres egen liste, hvilket først blev afklaret halvanden måned før valgdagen 22. april 1918. Og da de altså ikke skulle have nogen plads på den konservative liste, så rykkede Frederiksbergs kandidat J. Oskar Andersen, nærmest ubemærket, op som nummer seks på listen – og blev valgt på den yderste plads til de konservative i København og Frederiksberg.⁴²

Han blev Frederiksberg en god mand i tinget, og Gunnar Fog-Petersen skriver mod slutningen af perioden:

40 Michael Neiiendam: *op.cit.* s. 8. Om udvalget 1916 se Liselotte Malmgart: Forfatningsforslag i det 20. århundrede, *Kirkeforfatning. Kirkeretsantologi 2012*, København 2012, s. 68f og om de senere udvalg smst. s. 69-71. Om forsøget på i det mindste at bjærge kirkens »indre anliggender« i form af et par nye kirkelige grundlovsparagraffer se også J. Oskar Andersen: *Den ny Grundlovs Stilling til Kirken*, Roskilde 1939.

41 Heinrich Oscar Günther Ellinger (1857-1947), fra 1895 professor og fra 1916 direktør ved Landbohøjskolen, 1917-1929 medlem af Hovedbestyrelsen for Den konservative Vælgerforening for København og Frederiksberg. Iflg. Michael Neiiendam: *op.cit.* s. 7 var han Oskar Andersens nære ven.

42 Jørgen Fink: *Storindustri eller middelstand. Det ideologiske opgør i Det konservative Folkeparti 1918-20*, Aarhus 2000, s. 104f.

Selv om Forholdstalvalgmaaden er helt gennemført i vor Valglov, er dog en Rest af de gamle Kredse med det personlige Forhold mellem Vælgerbefolkningen og Folketingsmanden blevet bevareret i Opstillingskredsene. I gamle Dage var Frederiksberg første Kreds saa noget nær det fineste, man kunde byde en Højremand, og naar Professor Oskar Andersen nu er opstillet i denne Kreds, er det et Udtryk for, at han i særlig Grad repræsenterer de gamle fornemme Højreanskuelser, der ikke blot raadede i denne Kreds, men ogsaa langt op i Tiden havde et sikkert Fodfæste i de akademiske Kredse, hvor han hører hjemme.⁴³

Politik og anerkendelse

I løbet af sine 21 år i folketinget blev Oskar Andersen involveret i mange andre sager end de kirkepolitiske. Jeg skal nøjes med at omtale et par af Oskar Andersens nærmeste politiske venner: Et umage par kan man sige, men meget tyder på, at Oskar Andersen og John Christmas Møller stod hinanden nær. Den unge Christmas Møller blev første gang valgt til folketinget i september 1920, men havde fra begyndelsen kun en beskednen stilling i partigruppen, blev først 1923 ansat som forretningsfører og fra 1924 medlem af gruppebestyrelsen. De første par år var vanskelige, og da han i 1922 endelig bliver færdig med sine studier som cand. jur., er hans kommende hustru, Gertrud, i England, så det er sammen med bl.a. Oskar Andersen, han fejrer eksamen i Tivoli.⁴⁴

Siden omtaler Christmas Møller som regel Oskar Andersen som »vor professor«, og i 1930'erne sidder de ved siden af hinanden på forreste række af oppositionens pladser i folketinget.⁴⁵

En anden ven i den politiske verden var socialdemokraten Frederik Borgbjerg som Oskar Andersen blev student sammen med i 1884 fra Schneekloths skole og fulgtes med til det teologiske studium. Borgbjerg blev grundtvigianer, bl.a. fordi hans mormor havde overværet den

43 Gunnar Fog-Petersen: *Vor Regering og Rigsdag. Politiske Biografier og Portrætter*, København 1938, s. 262.

44 John Christmas Møller (1894-1948). Fotografi fra Tivoli i Oskar Andersens arkiv, se i øvrigt Wilhelm Christmas-Møller: *Christmas. Christmas Møller og Det konservative Folkeparti Bd. 1: 1920-36 »Vor Klinge og vort Skjold«*, København 1993 og heri om det vanskelige forhold mellem John Christmas Møller og hans far – et bidrag til en mulig psykologisk forklaring af det tillidsfulde forhold til J. Oskar Andersen.

45 Michael Neiiendam: *op.cit.* s. 8: »Jeg husker fra en fest, hvor Christmas Møller rejste sig og blandt andet sagde: »Nu mente vi, at vi alle var enige, og så rejser vor professor sig! Vi så på hinanden og tænkte alle det samme: Så, nu ligger det hele!« ... Oskar Andersen blev sit parti en selvstændig, personlighedspræget, kundskabsrig støtte og vejleder, ikke en jaser i flok og følge«.

gudstjeneste, hvor Grundtvig for tredje gang fik et anfald af sindssyge og profeterede, at enkedronning Caroline Amalie skulle føde Danmarks frelser – af den grund sørgede hun for, at Frederik blev konfirmeret af Skat Rørdam, og det påvirkede ham altså til at blive grundtvigianer. Senere skulle han, som mange andre, hævde, at han var den sidste rigtige grundtvigianer.⁴⁶

Ved 50 års jubilæet for studenterne fra 1884 sad de tre mest fremtrædende politikere af den årgang sammen til højborgs – det var C. Th. Zahle, Frederik Borgbjerg og J. Oskar Andersen. I folketetinget og ikke mindst det kirkepolitiske udvalg kom venskabet med Borgbjerg til at spille en vigtig rolle. Det gjaldt bl.a. også i sager om Det Kongelige Teater, så f.eks. skuespilleren Sigrid Neiiendam i sine erindringer nævner en hilsen til sit 40-års jubilæum i 1931 fra Oskar Andersen og Borgbjerg: »skønt politiske Modstandere ... Teatrets varmeste Venner i Folketinget«.⁴⁷

J. Oskar Andersen var som nævnt også interesseret i kunst, ejede selv en anelig samling ældre danske og nederlandske malerier og indtog gerne og ofte kirkelig kunst i sin undervisning, ikke mindst i form af de omtalte lysbilleder. Han var 1932-1951 formand for Foreningen for National Kunst og i 1936 og de følgende år meget involveret i skabelsen af et reformationsmonument. Han kendte flere kunstnere og var bl.a. en ven af maleren Oscar Matthiesen.⁴⁸

Og så sørgede J. Oskar Andersen også for at hjælpe et par andre kunstnere, han havde megen sympati for, nemlig Harald og Agnes Slott-Møller: Det er Oskar Andersens fortjeneste, at Agnes' monumen-

46 Frederik Jeppesen Borgbjerg (1866-1936). H.P. Sørensen: *F. J. Borgbjerg*, København 1943 omtaler Borgbjergs grundtvigianisme, men Oskar Andersen er end ikke nævnt i denne partitro biografi.

47 C. Th. Zahle (1866-1946), student Roskilde 1884. Festen var for alle landets studenter årgang 1884. Sigrid Neiiendam: *Sigrid Neiiendam fortæller*, København 1943, s. 187. Hun var gift med en farbror til J. Oskar Andersens elev Michael Neiiendam. J. Oskar Andersen var 1930-32 medlem af Det kgl. Teaters kontrolkomité.

48 Kunstforeningens historie er senest skrevet af Dorthe Falcon Møller: *Foreningen for dansk Kunst 100 år*, Forlaget Falcon 2000. Foreningen for National Kunst skiftede i 1983 navn til det længere navn: Foreningen for dansk Kunst fra Eckersberg til Fynboerne og den til denne tradition knyttede nutidskunst, smst. s. 45. Om reformationsmindesmærket, der endte med at blive »et underligt monument«, se Carsten Bach-Nielsen: *Fra jubelfest til kulturår. Danske reformationsfejringer gennem 400 år* Århus 2015, citat s. 309. Oscar Matthiesen (1861-1957) malede i 1923 Den grundlovgivende Rigsdag 1915 i fællessalen på Christiansborg, hvor han inkluderede Oskar Andersen – da denne altså først blev medlem af folketetinget i 1918, står han trods alt blandt tilhørerne.

tale billeder hænger i riddersalen på Nyborg Slot, købt af staten fra malerparrets eneste barn, Lykke Slott-Møller, der angiveligt havde meget brug for pengene. Oskar Andersen havde allerede nogle år forinden sørget for, at Agnes fik en fremtrædende plads, første gang Danmark udstillede på Biennalen i Venedig i 1932.⁴⁹

På denne og mange andre måder lykkedes det for J. Oskar Andersen at nå ganske vidt i det danske samfund som æresdoktor, professor, dekan og (1929-30) rektor for universitetet; som forfatter, kirkepolitiker, folketingsmand, og hvad vi i vore dage ville kalde kulturordfører. Trods de forbigåelser, der plagede ham siden ungdommen, muligvis på grund af dem, så fik han alligevel meget ud af sine 93 år.⁵⁰

Summary

J. Oskar Andersen (1866-1959) graduated in theology from the University of Copenhagen (1890) and became a lecturer in church history at the same institution, eventually with the title of professor (1913), until retirement in 1936. He pioneered the use of critical methods in his field, doing essential research in Danish reformation studies and publishing essays until 1956. At the same time, he was an influential church politician, becoming a member of the Danish parliament (1918-1939), elected for the conservative party in Frederiksberg, Copenhagen. He edited the Danish Journal of Theology, he published a four volume Scandinavian Encyclopedia of Church and Theology and he was president of a respected Art society. His unlucky attempt at becoming a professor in 1901, which seems to have caused lifelong bitterness, has

49 Christian de Fine Licht: Statslig kunststøtte og national kunst. Om hvordan malerinden Agnes Slott Møller kom med på Biennalen i Venedig i 1932, *Kristeligt Dagblad*, 21. juli 1997. Desuden arrangerede *Foreningen for national Kunst* i 1938 mindeudstilling for malerparret Slott Møller, der også var med på foreningens jubilæumsudstilling i 1950, se Falcon Møller: *op.cit.*, s. 26 og 55f.

50 Hal Koch: Johannes Oskar Andersen 15. maj 1866 – 24. oktober 1959, *Københavns Universitets Festskrift* november 1960, s. 112-119. I denne »officielle« og fint afbalancerede nekrolog er der ingen spor af Hal Kochs ungdommelige harme. Han omtaler Oskar Andersens forbigåelse (s. 115) som »sagligt urimelig og grovt uretfærdig«. Det er siden blevet »den gældende opfattelse«, skriver Torben Christensen: Ammundsen-opfattelsen i nyere dansk teologi. Tilegnet professor, dr.theol. P. G. Lindhardt i anledning af 70-årsdagen den 12. december 1980 *Fønix* 4. årg. 1980 s. 334-358, citat s. 352, og fortsætter: »Når den er slået igennem, skyldes det i første række, at J. O. A. hele livet igennem, når som helst der bød sig lejlighed, fortalte om den skandaløse udgang på professoratssagen uden at nogen rejste indsigelse mod hans fremstilling«. – Michael Neiendam: *op.cit.* s. 5: »Først oldingevalderens resignation overfor opgørelsen af livets plusser og minusser lagde en hinde også over denne dybe vunde«.

dominated most biographical descriptions. In this article, it is viewed as the cause of his tireless and mostly successful efforts to secure a respected place in Danish academic life.